

**ПРОФЕСІЙНА КУЛЬТУРА ЯК ОДНА ЗІ СКЛАДОВИХ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ЗАЛІЗНИЧНОГО
ТРАНСПОРТУ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Анотація. У статті проаналізовано сутність професійної культури майбутнього фахівця залізничного транспорту, визначена її структура, що актуально з позицій організації навчально-виховного процесу професійної освіти, розвитку загальної культури студентів, їх професійної підготовки та професійного становлення. У статті обґрунтовано необхідність формування професійної культури майбутніх фахівців залізничного транспорту як невід'ємної складової їхньої загальної культури. Подано визначення сутності і структури досліджуваної тематики. Проаналізовано функції професійної культури та етапи формування в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців залізничного транспорту. У статті аналізуються умови успішного професійного становлення майбутніх фахівців, що базуються на розвитку готовності до цієї діяльності. Процес формування готовності до майбутньої професійної діяльності є необхідною передумовою розвитку майбутнього фахівця у вищому навчальному закладі, що обумовлює якість, ефективність його підготовки та забезпечує результативність навчально-професійної діяльності. Проаналізовано формування готовності майбутнього залізничника до професійної діяльності, здійснено аналіз праць, присвячених готовності до професійної діяльності.

Ключові слова: готовність, професійна готовність майбутнього фахівця залізничного транспорту, професійна діяльність, особистісна готовність, професійна культура, розвиток особистості, особистісна культура, функції культури, здатність до праці.

Abstract. The article analyzes the nature of the professional culture of the future expert railways, determined its structure, which is important from the standpoint of the educational process of vocational education, general culture of students, their training and professional development. The article substantiates the necessity of forming a professional culture of future specialists of railway transport as an integral part of their general culture. The definition of the essence and structure of the subject is given. The functions of professional culture and stages of formation in the process of professional training of the future are analyzed railway transport specialists. The article analyzes the conditions of successful professional development of future specialists, which are based on the development of readiness for this activity. The process of formation of readiness for future professional activity is a necessary prerequisite for the future specialist's development in a higher educational institution, which determines the quality, effectiveness of its preparation and ensures the effectiveness of educational and professional activities. The formation of readiness of the future railwayman for professional activity, the analysis of works devoted to readiness for professional activity has been analyzed.

Key words: readiness, professional readiness of the future specialist of railway transport, professional activity, personal readiness, professional culture, personality development, personal culture, functions of culture, ability to work.

Постановка проблеми. Сучасний стан професійного розвитку майбутнього фахівця тісно пов'язаний з професійною культурою, що є невід'ємною складовою готовності майбутнього фахівця до професійної діяльності. Майбутній фахівець залізничного транспорту повинен бути не лише високоосвіченим, але й морально стійким, з високим рівнем культури, насамперед, професійної культури. Професійна культура – це професійна якість суб'єкта праці, тобто ступінь оволодіння фахівцем досягненнями науково-технічного та соціального прогресу і є особистим аспектом культури праці. Основні елементи – кваліфікація та професійний досвід. Питання готовності до професійної діяльності фахівця є важливим питанням, що потребує детального аналізу та дослідження. Перетворення професійної діяльності у провідну залежить від соціально-економічних відносин, соціальної ситуації, позиції особистості. Цей період займає значну частину життя людини. Для більшості людей основою розвитку особистості в зрілому віці стає професійна діяльність. Професійна готовність фахівця є складним, багаторівневим, різноплановим системним утворенням, насамперед особистісним утворенням людини. Разом із тим професійна готовність передбачає наявність у фахівця відповідного рівня культури особистості.

Аналіз попередніх досліджень. Сьогодні значна увага здебільшого приділяється формуванню професійної культури майбутніх фахівців у процесі їхньої підготовки у закладі вищої освіти. Вчені досліджують

різні можливості формування модифікацій професійної культури: Г. Дмитренко, Г. Колесніков, А. Кребер, Б. Мільнер, А. Оучі, В. Співак та інші. Вітчизняні та зарубіжні науковці визначають і обґрунтовують поняття "готовності" залежно від видів професійної діяльності: О. І. Степаненко, Р. В. Моцик, Л. М. Прудка, Е. М. Сивохоп, І. В. Большакова, О. М. Філь, І. М. Чорна та інші. Так, зокрема, питання становлення та розвитку особистості під час підготовки до професійної діяльності та безпосередньо в її процесі представлені в дослідженнях Б. Г. Ананьева, Г. О. Балла, О. О. Бодальова, В. А. Бодрова, О. І. Бондарчук, Б. С. Братуся, Н. Ю. Воляннюк, В. І. Гордієнко, Е. Ф. Зеєра, Є. О. Клімова, Л. М. Карамушки, О. В. Киричука, Г. В. Ложкіна, П. В. Лушина, С. Д. Максименка, Л. М. Мітіної, В. Ф. Моргуна, В. А. Семиченко, Е. Е. Симанюк, Л. А. Снігур, Т. С. Яценко та інших науковців.

Мета статті - висвітлити аспекти проблеми формування готовності до професійної діяльності майбутніх фахівців залізничного транспорту, окреслити головні питання щодо розуміння понять "готовність" і "професійна готовність", аналіз сутності професійної культури, її ролі у структурі професіоналізму фахівця, що важливо з позицій логіки суспільного розвитку і організації професійної освіти.

Виклад основного матеріалу. Метою професійної діяльності є передбачення результату розвитку особистості, її життєдіяльності. Завдання професійної діяльності — це стан досягнення цілей; побудова професіоналізму неможлива без виховання моральності, яке неможливе без реального навчання конкретній справі.

Існує загальновизнаний поділ культури на матеріальну, соціальну і духовну. Матеріальною культурою вважається все, що відноситься до взаємостосунків людини з довкіллям, задоволення її потреб, забезпечення подальшого існування, технологічної сторони життя. Під соціальною культурою розуміється відношення людей один до одного, система статусів і соціальних інститутів. Духовна ж культура — це суб'єктивні аспекти життя, ідеї, установки, цінності і способи поведінки, що орієнтуються на них [3, с.115].

Готовність майбутніх фахівців залізничної галузі до професійної діяльності ґрунтується на теоретичній готовності, усвідомленні мотивів і потреб, що у сукупності визначають її результативність та здатність застосовувати набуті знання при виконанні професійних обов'язків. Готовність до професійної діяльності — це результат професійного розвитку особистості, внутрішнє налаштування майбутнього фахівця на професійну діяльність, що характеризує його здатність і прагнення виконувати цю діяльність. Така готовність досягається у процесі професійного становлення у закладі вищої освіти, передбачає самоосвіту і цілеспрямований професійний саморозвиток особистості.

Готовність до діяльності — стан мобілізації психологічних і психофізіологічних систем людини, які забезпечують виконання певної діяльності [2, с. 137].

У структурі готовності науковці виділяють такі елементи: позитивне ставлення до того чи того виду діяльності (професії); відповідні вимогам діяльності (професії) риси характеру, здібності, мотивація; необхідні знання, уміння, навички; стійкі професійно значимі особливості сприймання, уваги, мислення, емоційних і вольових процесів. Професійне становлення особистості — це процес формування ставлення до професії, ступінь емоційно-особистісного входження в професію, накопичення досвіду практичної діяльності, професійне вдосконалення й набуття майстерності. Серед великої кількості професійно значущих якостей у процесі підготовки майбутніх фахівців залізничного транспорту перевага має бути надана, перш за все, системі професійних якостей. Проблема розвитку професійної культури тісно пов'язана з механізмом особистісного розвитку студентів, який передбачає самоспостереження, самоаналіз. Запорукою успішного розвитку майбутнього фахівця залізничної галузі є усвідомлення ним необхідності самопізнання та пошуків шляхів самовдосконалення. Сутність, структура і функції культури виступають теоретичним підґрунтям для її формування в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців залізничного транспорту, адже культурний досвід людства є системою знань, умінь, форм діяльності і відносин, способів спілкування, конкретних зразків поведінки.

Основні функції професійної діяльності: створення матеріальних і духовних благ; отримання засобів для життя; сприяння загальному і професійному розвитку людини. Професійна діяльність характеризується певними умовами: умови роботи і відпочинку, об'єктом і предметом праці. Щоб оволодіти певною професією, слід здобути знання з цієї професії і набути певний досвід роботи за цією професією. Тимчасову роботу без теоретичних знань не можна вважати професійною діяльністю.

У словнику психолого-педагогічних понять і термінів готовність визначається як стан особистості, який дозволяє їй успішно увійти в професійне середовище, швидко розвиватися в професійному відношенні [7, с.1]. Однією зі складових професійної культури фахівця є професійне мислення. Тому питання формування професійного мислення майбутнього фахівця залізничної галузі в закладах вищої освіти є актуальним. Професійна діяльність фахівців залізничної галузі спрямована на експлуатацію та технічну підтримку залізниці, тому професійне мислення здійснюється в умовах практичної діяльності, пов'язаної із взаємодією з технічними системами та передбачає пошук нових технічних рішень процесі вирішення професійних задач.

Науковці підкреслюють зв'язок предметного змісту й технології професійної дії з формами і логікою професійного мислення [1, с.289].

Вищим проявом професійної культури фахівця є професійна творчість та її результати. Основи професійної культури закладаються у людини під час навчання, у період підготовки до професійної діяльності та професійного становлення. Культура утверджується як комплекс якостей, які людина виробила в собі власними зусиллями, що є проявом людської самосвідомості. Таким явищем є професійна культура, основи якої закладаються у процесі навчання, у період підготовки до професійної діяльності та професійного становлення.

В основі формування готовності студентів до професійної діяльності лежить становлення професійних умінь особистості, що формуються на основі її властивостей — як вроджених, так і набутих під час навчання та самостійної діяльності. Професійні вміння є результатом поєднання теорії та практики, поєднанням знань з діями і навичками, набутого зі спадковим. Професійна культура визначається у площині досягнення загального рівня освіченості особистості, вона акумулюється в аспекті духовних досягнень особистості, в її моральності, відображеної в професійних цінностях, ставленні до обраної професії та до себе як до фахівця певної галузі. Професійна культура виявляється у професійній діяльності, що забезпечує її ефективність. Необхідним елементом професійної культури є творчі здатності фахівця, які дають йому змогу вдосконалювати свою діяльність. О. Матвієнко трактує професійну культуру як підсистему загальної культури, спрямованої “на забезпечення функціонування безпосередньо практичної діяльності в умовах загального і спеціального розподілу праці” [4, с. 97].

Професійна готовність фахівця припускає наявність у нього відповідного рівня професійної компетентності, професійної майстерності, вміння мобілізувати свій професійний потенціал на вирішення поставлених завдань у відповідних умовах. Готовність випускника закладу вищої освіти до професійної діяльності складається з таких блоків, як: професійна орієнтація, опанування знаннями і вміннями відповідної професії (професійна готовність), наявність адекватних змісту діяльності якостей особистості (особистісна готовність), що забезпечують професійну адаптацію після завершення навчання до професії.

Професійне становлення студента у процесі підготовки вимагає від нього складної напруженої творчої роботи над розвитком власної особистості, подолання себе, вибір одних можливостей і відмова від інших. Майбутній фахівець має досягнути найвищого рівня розвитку особистості: вміння майстерності у творчій побудові свого життя, що базується на глибокому знанні життя, розвиненій самосвідомості і володінні системою засобів, методів, технологій програмування, конструювання і здійснення життя як індивідуально-особистісного життєвого проекту.

У становленні та розвитку професійної культури майбутнього фахівця залізничного транспорту простежується комплекс елементів, а саме: професійне мислення, професійний інтерес, професійні знання, вміння, навички й здібності, професійний досвід, ступінь готовності особистості до конкретного виду діяльності, професійний світогляд, професійна майстерність, адаптованість до професійного середовища, професійна мораль тощо. До сучасного фахівця висувуються наступні вимоги: мораль, цінність, наслідки своєї діяльності, цілісний світогляд, економічно, екологічно розвинене мислення, володіння культурою спілкування, знаннями, навичками тощо. Професійна культура посідає особливе місце у структурі культури особистості, оскільки в процесі професійної діяльності культура особистості набуває свого всебічного й ефективного втілення. Більше того, у такій діяльності зрештою акумулюються всі види культури особистості. Елементи різних видів культур, які входять до складу професійної культури фахівця (як субкультури), мають певну ієрархію залежно від спеціалізації та професійної діяльності, а також від конкретних завдань, які розв'язує фахівець у конкретній життєвій ситуації. Професійна культура забезпечує необхідний рівень виконання професійних функцій та можливість подальшого самовдосконалення фахівця. Вона виявляється через єдність особистісних та професійних якостей індивіда, ступеня володіння досягненнями, компетенціями, соціально-професійною мобільністю, що сприяє соціальному й духовному розвитку за умов входження в загальноєвропейський освітній простір. Сьогодні є потреба у вивченні, визначенні й аналізі саме цього комплексу якостей, які формуються у вищій школі й зазнають свого подальшого вдосконалення, застосовуються й реалізуються в трудовій діяльності.

У працях В. Моляко подана класифікація рівнів готовності: високий передбачає самостійність у постановці та розв'язанні нових задач, адекватність оцінки і самооцінки професійно важливих якостей, здатність до ефективного вирішення задач в умовах дефіциту часу тощо; середній рівень вияву наведених якостей; низький – невміння самостійно ставити і розв'язувати складні задачі, неадекватна оцінка і самооцінка професійно важливих особливостей. Оскільки рівень готовності не є сталою величиною, його зміна зумовлюється віком, досвідом навчання, індивідуальними можливостями тощо. В. Моляко виділив такі рівні готовності до професійної діяльності: рівень непрофесійної, допрофесійної й професійної підготовки. Рівень професійної підготовки поділяється на власне професійний (виконання діяльності з фаховою підготовкою) і професійної майстерності [5, с.11].

Е. Остапенко зазначає, що існуюча амбівалентність розуміння поняття „готовність” являє собою деталізовану і диверсифіковану картину досліджень дефініції й акцентує увагу на узагальнюючих підходах. Поняття „професійна культура” має узагальнююче значення і свідчить про характерне для особистості стійке утворення, що проявляється у різних формах діяльності, життєдіяльності. Вроджені і розвинені у процесі діяльності здібності, знання, вміння та навички втілюються у професійному досвіді, детермінуючи тим самим розвиток творчих здібностей [6, с.153]. Вищим проявом професійної культури фахівця є професійна творчість та її результати. Професійний розвиток особи невіддільний від особистісного. В його основі – принцип саморозвитку, спроможність перетворювати власну життєдіяльність у форму індивідуальної особистісної творчої самореалізації. Професійна культура містить загальну культуру особистості, ціннісні аспекти її діяльності, творчі можливості, вироблення і розвиток умінь і навичок, від яких залежить успішне виконання професійних функцій. Для формування професійної культури майбутніх фахівців залізничного транспорту необхідно прищеплювати чіткі світоглядні позиції, гуманістичну парадигму життєвих цілей та ідеалів.

Висновки. Сьогодні професійна діяльність в будь-якій сфері повинна спиратися не тільки на конкретні знання та навички, але й на знання і застосування на практиці спілкування етикету, на виховані базові цінності особистості, на більш широкі світоглядні уявлення про світобудову, природу, соціум і людину. Це дасть можливість бачити свої дії в перспективі, можливо навіть пророкувати їх глобальні наслідки, що надзвичайно важливо в сучасних умовах. Отже, готовність до професійної діяльності – це результат професійного розвитку особистості, внутрішнє налаштування майбутнього фахівця залізничної галузі на професійну діяльність, що характеризує його здатність і прагнення виконувати цю діяльність. Така готовність досягається у процесі професійного становлення у закладі вищої освіти, передбачає активну самоосвіту і цілеспрямований професійний саморозвиток особистості.

Список використаних джерел:

1. Гончаренко С. У. Проблеми розвитку мислення і творчої уя- ви студентів у процесі самостійного розв'язування навчальних технічно-творчих завдань / С. У. Гончаренко, П. А. Яковичин. // Наукові записки ВДПУ ім. М. Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. – 2000. – №2. – С. 87–90.
2. Енциклопедія освіти /Акад. пед. наук України; головний ред.. В.Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
3. Кребер А.Л. Культура. Критический обзор понятий и определений [Текст] / А.Л. Кребер, К. Клакхон // Культурология. – 2000, №1. – С. 105–183.
4. Матвієнко О. В. Інформаційне забезпечення державного управління : навч. посіб. / О. В. Матвієнко, М. І. Цивін. — К. : Центр учбової літератури, 2010. — 152 с.
5. Моляко В. А. Психологическая готовность к труду на современном производстве / В. А. Моляко, М. Л. Смольсон. – К.: Знание, 1985. – 14 с.
6. Остапенко Е. О. Амбівалентність розуміння феномена „готовність” / Е. О. Остапенко // Вісник Національного технічного університету України „Київський політехнічний інститут”. Філософія. Психологія. Педагогіка : зб. наук. пр. – К. : ІВЦ „Політехніка”, 2009. – №3 (27). – Ч.2. – С. 152 – 157.
7. Словник психолого-педагогічних понять і термінів [Електронний ресурс]//Режим доступу: <http://osvita.ua/school/method/psychology/1270/>

УДК 378:51-005.336.2

В. А. Войтовик, м. Вінниця, Україна / V.A. Voytovik, Vinnytsia, Ukraine
valentya.voitovyk@gmail.com

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ МАТЕМАТИЧНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ
МАТЕМАТИКИ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ**

Анотація. У статті обґрунтовано актуальність дослідження проблеми формування математичних компетентностей майбутнього вчителя математики (МКМВМ). Визначенно і науково обґрунтовано педагогічні умови: формування у студентів мотиваційно-ціннісного ставлення до математичних компетентностей; поглиблення змісту математичної підготовки майбутніх учителів математики до університетського рівня сучасної освіти; розвиток математичних компетентностей майбутніх учителів математики активізацією навчально-дослідницької і самостійної діяльності. Продемонстровано значущість поглиблення змісту математичної підготовки МВМ до рівня сучасної освіти та формування мотиваційно-ціннісного ставлення студентів до математичних компетентностей. Зазначено умови розвитку математичних компетентностей майбутнього вчителя математики